

jasan, Lasswellove demokratske kvalitete nisu specifično *politički* stavovi i osjećaji i zapravo bi se mogli naći u mnogim društvima čija struktura nije demokratska.

Naša se studija razvija iz ovog korpusa teorija o svojstvima i preduvjetima kulture demokracije. Ono što smo mi učinili svodi se na niz eksperimenata namijenjenih ispitivanju nekih od tih hipoteza. Umjesto da izvodimo svojstva demokratske kulture iz političkih institucija ili društvenih uvjeta, pokušali smo odrediti njihov sadržaj ispitujući stavove u određenom broju djelatnih demokratskih sistema. I umjesto da izvodimo društveno-psihološke preduvjete demokracije iz psiholoških teorija, nastojali smo odrediti da li, i u kojoj mjeri, ti odnosi doista postoje u demokratskim sistemima koji funkcioniraju. Ne smatramo da će naša studija isključiti spekulaciju i ponuditi precizne i iskušane tvrdnje jedne iscrpne teorije demokracije, već da će neke od tih tvrdnji položiti test empirijsko-kvantitativne analize, a neke neće. Ova bi faza eksperimenta trebala usredotočiti i usmjeriti ispitivanje nudeći neke odgovore na stara pitanja i predlažući neka nova pitanja.

Nadamo se da ćemo doprinijeti razvoju znanstvene teorije demokracije u još jednom pogledu. Daleko najveća količina empirijskih istraživanja demokratskih stavova provedena je u Sjedinjenim Državama. U svojoj smo studiji obuhvatili, uz našu zemlju, Britaniju, Njemačku, Italiju i Meksiko. Zašto smo odabrali upravo te zemlje opisano je dolje. Naša studija pet zemalja pruža nam priliku da izbjegnemo takvu američku uskogrudnost i da otkrijemo dotiču li se odnosi kakvi se nalaze u američkim podacima i u demokratskim zemljama čija se povijesna iskustva te političke i društvene strukture međusobno razlikuju.

Tipovi političke kulture

U našoj usporedbi političkih kultura pet suvremenih demokracija koristimo više pojmova i klasifikacija koje će biti korisno odrediti i definirati. Govorimo o "političkoj kulturi" nacije umjesto o "nacionalnom karakteru" ili "tipičnoj osobi" te o "političkoj socijalizaciji" umjesto o razvoju djeteta ili, općenito, podizanju djeteta. Ovo nije zbog toga što odbacujemo psihološke i antropološke teorije koje političke stavove dovode u vezu s ostalim komponentama ličnosti, ili zato što odbacujemo one teorije koje ističu odnos između dječjeg razvoja općenito i uvođenja djeteta u njegove odrasle političke uloge i stavove. Štoviše, ova studija ne bi mogla nastati bez ranijeg rada povjesničara, filozofa društva, antropologa, sociologa, psihologa i psihijataru koji su se bavili odnosima između psiholoških i političkih svojstava nacija. Na ovu je studiju posebice utjecao "psihokulturni pristup" ili pristup "kulture ličnosti" proučavanju političkih fenomena. Taj je pristup proizveo značajnu teorijsku i monografsku literaturu u posljednjih dvadeset i pet godina.⁹

9

Opći teorijski stavovi tog pristupa mogu se *inter alia* naći u: Ruth Benedict, *Patterns of Culture*, New York 1934; Alex Inkeles i Daniel Levinson, "National Character: The Study of Modal Personality and Socio-Cultural Systems", u: Gardner Lindzey (ur.), *Handbook of Social Psychology*, Cambridge, Mass., 1954, vol. II; Bert Kaplan (ur.), *Studying Personality Cross-Culturally*, Evanston, Ill, 1961; Abram Kardiner, *The Psychological Frontiers of Society*, New York, 1939; Kardiner, *The Individual and His Society*, New York, 1945; Clyde Kluckhohn, Henry Murray i David Schneider, *Personality in Nature, Society, and Culture*, New York, 1955; Harold D. Lasswell, *Psychopathology and Politics*, u: *Political Writings*; Nathan Leites, "Psychocultural Hypotheses About Political Acts", u: *World politics*, vol. I, 1948; Ralph Linton, *The Cultural Background of Personality*, New York, 1945; Margaret Mead, "The Study of National Character", u: Daniel Lerner i Harold D. Lasswell, *The Policy Sciences*, Stanford, 1951. Od posebnog je značaja za naš rad:

Pojam političke kulture koristimo iz dva razloga. Prvo, ako želimo odrediti odnose između političkih i nepolitičkih stavova i razvojnih uzoraka, prve moramo odvojiti od drugih iako granica među njima nije tako oštra kako bi to naša terminologija dala naslutiti. Pojam političke kulture stoga se odnosi na specifično političke orijentacije – stavove o političkom sistemu i raznim njegovim dijelovima, te stavove o ulozi pojedinca u sistemu. Govorimo o političkoj kulturi kao što možemo govoriti o ekonomskoj kulturi ili o religijskoj kulturi. Radi se o skupu stavova o posebnom skupu društvenih objekata i procesa.

Odabrali smo također i političku *kulturu*, umjesto nekog drugog posebnog koncepta, zbog toga što nam omogućuje korištenje pojmovnih okvira i pristupa antropologije, sociologije i psihologije. Naša se misao obogaćuje kada, na primjer, upotrijebimo antropološke i psihološke kategorije poput socijalizacije, kulturnog sukoba i akulturacije. Slično tome, naša sposobnost shvaćanja nastanka i promjene političkih sistema raste kada nastavljamo na korpus teorija i razmišljanja koje se bave općim fenomenima društvenih struktura i procesa.

Mi poštujemo činjenicu da antropolozi koriste pojam kulture na različite načine, te da se nalazimo u opasnosti uvođenja njegovih dvosmislenosti kao i njegovih prednosti njegovim unošenjem u konceptualni rječnik političke znanosti. Ovdje tek možemo naglasiti da koncept kulture rabimo u samo jednom od mnogih njegovih značenja: *psihološke usmjerenosti prema društvenim objektima*. Kada govorimo o političkoj kulturi društva, govorimo o političkom sistemu internaliziranom u spoznajama, osjećajima i procjenama njegove populacije. Ljudi se uvode u nj upravo kao što bivaju socijalizirani u nepolitičkim ulogama i društvenim sistemima. Sukobi političkih kultura imaju mnogo zajedničkog sa sukobima ostalih kultura, a procesi političke akulturacije postaju razumljiviji ako ih promatramo u okviru otpora, fuzijskih i inkorporativnih tendencija općih kulturnih promjena.

Tako nam koncept političke kulture pomaže izbjeći općenite rasprostranjene antropološke pojmove poput kulturnog etosa i pretpostavke homogenosti koju taj koncept implicira. On nam omogućuje formuliranje hipoteza o odnosima različitih komponenta kulture i njihovo empirijsko ispitivanje. Uz koncept političke socijalizacije možemo krenuti dalje od prilično jednostavnih pretpostavki psihokulturne škole u pogledu odnosa između općenitih obrazaca razvoja djeteta i političkih stavova odraslih. Specifične političke stavove i sklonosti u ponašanju odraslih možemo dovesti u vezu sa manifestnim i latentnim iskustvima političke socijalizacije u doba djetinjstva.

Alex Inkeles, "National Character and Modern Political Systems", u: Francis L. K. Hsu (ur.), *Psychological Anthropology*, Homewood, Ill., 1961. Jedan je od najznačajnijih nedavnih doprinosa teoriji nacionalnog karaktera i političke kulture rad Luciana W. Pye, *Politics, Personality, and Nation Building*, New Haven, 1962, koji razrađuje opću teoriju ličnosti i političkih stavova i primjenjuje je u studiji struktura Burme.

Studije o Njemačkoj obuhvaćaju: R. Brickner, *Is Germany Incurable?*, Philadelphia, 1943; H. V. Dicks, "Personality Traits and National Socialist Ideology", *Human Relations*, vol. III, 1950; David Rodnick, *Postwar Germans*, New Haven, 1948, i Bertram Schaffner, *Fatherland. A Study of Authoritarianism in the German Family*, New York, 1948.

Studije o Sjedinjenim Državama obuhvaćaju: Geoffrey Gorer, *The American People*, New York, 1948; Margaret Mead, *And Keep Your Powder Dry*, New York, 1942, i David Riesman, *The Lonely Crowd*, New Haven, 1950.

Studije o Rusiji obuhvaćaju: H. V. Dicks, "Observations on Contemporary Russian Behavior", *Human Relations*, vol. V, 1952; Geoffrey Gorer i John Rickman, *The People of Great Russia*, London, 1949; Nathan Leites, *A Study of Bolshevism*, Glencoe, Ill., 1953; Margaret Mead, *Soviet Attitudes Toward Authority*, New York, 1951, i Dinko Tomasić, *The Impact of Russian Culture on Soviet Communism*, Glencoe, 1953.

Za Englesku, vidi: Geoffrey Gorer, *Exploring English Character*, New York, 1955. Za Francusku, vidi: Nathan Leites, *On the Game of Politics in France*, Stanford, 1954, Rhoda Metraux i Margaret Mead, *Themes in French Culture*, Stanford, 1954 i Lawrence Wylie, *Village in The Vaucluse*, Cambridge, Mass., 1957. I za Japan, vidi: Ruth F. Benedict, *The Chrysanthemum and The Sword*, Boston, 1946.

Politi
politički
distribuc
tacija pr
diti vrste
kacija tip
drugom
te obuhv
sistemu,
i output
njegovih
i mišljen
nosnih n

Pri k
sistemom
riotizma
"male",
"socijalis
tičkom d
i kvalitete
di sastav
(1) speci
racija; (2
te (3) po
lji i odlu
("input",
tičkim il
pretvara
sredstva
Pod adn
se primj
procesom

Znanje
Osjećaji
Procjene

Jas
toku p
politik

10
Gabriel A.
A. Shils,

Politička je kultura nacije specifična distribucija obrazaca usmjerenosti prema političkim objektima među pripadnicima te nacije. Prije no što stignemo do takvih distribucija, potreban nam je sistematičan način određivanja individualnih orijentacija prema političkim objektima. Drugim riječima, potrebno je definirati i odrediti vrste političke usmjerenosti i klase političkih objekata. Naša definicija i klasifikacija tipova političkih orijentacija slijedi Parsonsa i Shilsa, kako smo već naveli na drugom mjestu.¹⁰ Orijehtacija se tiče internaliziranih aspekata objekata i odnosa, te obuhvaća (1) "spoznajnu orijentaciju", to jest, znanje i uvjerenja o političkom sistemu, njegovim ulogama i dužnosnicima koji ih obavljaju, te njegovim inputima i outputima; (2) "afektivnu orijentaciju", ili osjećaje u pogledu političkog sistema, njegovih uloga, ljudstvu i postignućima, te (3) "evaluacijsku orijentaciju", procjene i mišljenja o političkim objektima koji obično predstavljaju kombinaciju vrijednosnih mjerila i kriterija s informacijama i osjećajima.

Pri klasifikaciji objekata političke orijentacije, otpočinjemo "općim" političkim sistemom. Ovdje se bavimo sistemom u cjelini i obuhvaćamo osjećaje poput patriotizma ili otuđenja, poznavanja nacije i njenog procjenjivanja kao "velike" ili "male", "moćne" ili "slabe", te političke zajednice kao "demokratske", "ustavne" ili "socijalističke". Na drugoj strani, razlikujemo orijentacije prema "sebi" kao političkom djelatniku; sadržaj i kvalitetu normi osobnih političkih dužnosti, te sadržaj i kvalitetu osjećaja osobnih sposobnosti suočenih s političkim sistemom. Pri obradi sastavnih dijelova političkog sistema prvo razlikujemo tri velike klase objekata: (1) specifične *uloge* ili *strukture*, poput zakonodavnih tijela, izvršne vlasti ili birokracija; (2) *obnašatelje* uloga, poput pojedinih monarha, zakonodavaca i birokrata, te (3) pojedine javne *smjernice*, *odluke* ili *primjene* odluka. Te strukture, obnašatelji i odluke mogu se dalje općenito klasificirati prema tome sudjeluju li u političkim ("input", ulaznim) ili administrativnim ("output", izlaznim) procesima. Pod političkim ili input procesima podrazumijevamo tok zahtjeva od društva prema vlasti i pretvaranje tih zahtjeva u službenu politiku. Političke stranke, interesne grupe i sredstva komunikacije neke su od struktura pretežno uključenih u procese inputa. Pod administrativnim (output) procesima podrazumijevamo one procese kojima se primjenjuje ili nameće službena politika. Strukture koje se uglavnom bave ovim procesom uključuju birokraciju i sudstvo.

TABELA 1
Dimenzije političke orijentacije

	1. <i>Sistem kao opći objekt</i>	2. <i>Objekti ulaza</i>	3. <i>Objekti izlaza</i>	4. <i>Pojedinac kao objekt</i>
Znanje				
Osjećaji				
Procjene				

Jasno nam je da je bilo koja ovakva klasifikacija nepravedna prema stvarnom toku političkih procesa i multifunkcionalnosti političkih struktura. Mnogo se opće politike kreira u birokracijama i sudovima; a strukture koje mi označavamo kao in-

10

Gabriel A. Almond, "Comparative Political Systems", *Journal of Politics*, Vol. XVIII, 1956; Talcott Parsons i Edward A. Shils, *Toward a General Theory of Action*, Cambridge, Mass., 1951, str. 53 i dalje.

put, poput interesnih grupa i političkih stranaka, često se bave detaljima administracije i provođenja politike. Radi se o različitim naglascima, što je veoma značajno u klasifikaciji političkih kultura. Razlika koju ustanovljujemo između participirajućih i podaničkih političkih kultura djelomično je zasnovana na prisutnosti ili odsutnosti orijentacije prema specijaliziranim ulaznim strukturama političkog sustava. Za našu klasifikaciju političkih struktura nije od većeg značaja to što su te specijalizirane ulazne strukture isto tako uključene u obavljanje funkcija provođenja politike i da se specijalizirane administrativne strukture bave obavljanjem ulaznih funkcija. Za našu je klasifikaciju značajno prema kojim su političkim objektima orijentirani pojedinci, kako su prema njima orijentirani i jesu li ti objekti pretežno uključeni u tokove kreiranja politike, "odozdo prema gore", ili u provođenju politike, "odozgo prema dolje". Tim ćemo se problemom detaljnije pozabaviti kada odredimo glavne klase političke kulture.

Sve što smo dosad izrekli o individualnim usmjerenjima prema političkoj zajednici možemo iskazati jednostavnom tablicom. Tabela 1 pokazuje nam da se politička orijentacija pojedinca može sistematično odrediti ako ispitamo sljedeće:

1. Kakvim općim znanjem pojedinac raspolaže o svojoj naciji i svom političkom sistemu, njihovoj povijesti, veličini, smještaju, snazi, "ustavnim" karakteristikama i slično? Kakvi su njegovi osjećaji prema tim sistemskim karakteristikama? Kakva su njegova više ili manje utemeljena mišljenja i procjene tih pitanja?

2. Kakvim znanjem raspolaže o strukturama i ulogama, različitim političkim elitama i političkim programima na putu "odozdo prema gore"? Kakvi su njegovi osjećaji i mišljenja o tim strukturama, vođama i programima?

3. Kakvim znanjem raspolaže o provođenju politike "odozgo prema dolje", o strukturama, pojedincima i odlukama obuhvaćenim tim procesima? Kakvi su njegovi osjećaji i mišljenja o njima?

TABELA 2
Tipovi političke kulture

	<i>Sistem kao opći objekt</i>	<i>Objekti ulaza</i>	<i>Objekti izlaza</i>	<i>Pojedinac kao objekt</i>
Parohijalni	0	0	0	0
Podanički	1	0	1	0
Participacijski	1	1	1	1

4. Kako doživljava sebe kao pripadnika svog političkog sistema? Kakvim znanjem raspolaže o svojim pravima, moći, dužnostima, te strategijama postizanja utjecajnosti? Kako se osjeća u pogledu svojih mogućnosti? Koje norme participacije ili djelovanja priznaje i koristi u formuliranju političkih stavova ili stvaranju mišljenja?

Karakterizacija političke kulture jedne nacije zapravo znači ispunjavanje takve tablice reprezentativnim uzorkom njene populacije. Politička kultura postaje frekvencija različitih vrsta spoznajnih, afektivnih i evaluacijskih orijentacija prema političkom sistemu općenito, njegovim ulaznim i izlaznim aspektima i pojedincu kao političkom djelatniku.

Parohijalna politička kultura. Kada se ta frekvencija orijentacija prema specijaliziranim političkim objektima četiriju vrsta prikazanim u Tabeli 1 približi nuli, po-

litičku kulturu možemo nazvati parohijalnom. Političke kulture afričkih plemenskih društava i neovisnih lokalnih zajednica koje spominje Coleman¹¹ ušle bi u tu kategoriju. U tim društvima nema specijaliziranih političkih uloga: poglavarstvo, čast vođe, "šamanstvo", rasprostranjene su političko-ekonomsko-religijske uloge i za pripadnike tih društava političke orijentacije prema tim ulogama nisu razdvojene od njihovih religijskih i društvenih orijentacija. Parohijalna orijentacija podrazumijeva i sličnu odsutnost očekivanja promjena koje bi pokrenuo politički sistem. Pripadnik parohijalne zajednice od političkog sistema ne očekuje ništa. Slično tome, u centraliziranim afričkim plemenima i kraljevstvima koje Coleman spominje, političke su kulture pretežno parohijalne, iako bi razvoj nešto specijaliziranih uloga u tim društvima mogao označavati početak različitijih političkih orijentacija. Međutim, čak i velike političke zajednice veće diferenciranosti mogu imati pretežno parohijalne kulture. Rustow nam nudi jedan primjer svojim opisom Otomanskog carstva:

"Autoritet vlasti, gotovo u potpunosti utemeljen na oporezivanju, držanju vojske i drevnom tradicijom dinastičke vladavine, najneposrednije se osjećao u gradovima, manje neposredno u selima i gotovo nimalo u plemenima. Provincijama su vladali vojni guverneri ili feudalni zemljoposjednici uz tek povremeno upletanje metropole. Nomadska su plemena živjela u nečemu što jedan zgodan arapski idiom naziva 'zemljom prkosa', ne priznajući nikakav vanjski autoritet. Gradsku su privredu uvelike regulirale neovisne obrtničke gilde. U čitavoj je zemlji svako selo bilo samodovoljna jedinica, kako ekonomski tako i politički. Glavni izaslanik vlasti u selu, sakupljač poreza, nije u tolikoj mjeri bio vladin službenik kao što je bio ugovorni poduzetnik koji se za svoje isplate poslodavcima namirivao što je bolje mogao. Selo je često zajednički odgovaralo za uplatu poreza – okolnost koja je još više smanjivala kontrolu vlasti nad *pojednim* seljakom. Sam je zakon uvelike bio izvan djelokruga vladara, čiji su dekreti tek neznatno upotpunjavali ili modificirali opću strukturu religijskih zakona i lokalnih običaja."¹²

U ovakvoj vrsti političke zajednice specijalizirane ispostave centralne vlasti jedva da su mogle utjecati na svijest građana, seljaka i pripadnika plemena. Njihove su orijentacije uglavnom nespecijalizirane političko-ekonomsko-religijske, u odgovarajućoj vezi sa slično nespecijaliziranim strukturama i djelovanjem njihovih plemenskih, religijskih, poslovnih i lokalnih zajednica.

To što smo opisivali ekstremni je ili čisti parohijalizam koji se javlja u jednostavnijim tradicionalnim sistemima gdje je politička specijaliziranost minimalna. Parohijalizam u više diferenciranim političkim sistemima vjerojatno će biti afektivan i normativan, a ne kognitivan. Odnosno, pripadnici osamljenih plemena u Nigeriji ili Gani mogu na jedan neodređen način biti svjesni postojanja nekog centralnog političkog režima. No njihovi su osjećaji prema tom režimu neodređeni ili negativni i još nisu internalizirali norme kojima bi regulirali svoje odnose prema njemu.

Podanička politička kultura. Drugi je glavni tip političke kulture naveden u Tabeli 2 podanička kultura. Ovdje postoji visoka frekvencija orijentacija prema diferenciranom političkom sistemu i prema izlaznim aspektima tog sistema, ali orijen-

11

Almond i Coleman, *Politics of the Developing Areas*, str. 254.

12

Ibid., str. 378-79.

tacije prema specifično ulaznim objektima, te prema pojedincu kao aktivnom sudioniku, približavaju se nuli. Podanik je svjestan specijaliziranog autoriteta vlasti; prema njoj je afektivno orijentiran, možda se njome ponosi, možda mu se ne sviđa, a ocjenjuje je kao legitimnu ili nelegitimnu. No, odnos postoji prema sistemu na općenitoj razini, te prema izlaznoj, administrativnoj ili "odozgo prema dolje" strani političkog sistema; odnos je u biti pasivan, iako postoji, kako ćemo kasnije pokazati, ograničen oblik kompetencije koji odgovara podaničkoj kulturi.

Ponovo govorimo o čistoj podaničkoj orijentaciji kakva će vjerojatno postojati u društvu u kojem nema diferencirane ulazne strukture. Podanička će orijentacija u političkim sistemima koji su razvili demokratske institucije vjerojatno biti afektivna i normativna, a ne kognitivna. Tako je francuski rojalist svjestan demokratskih institucija; on im jednostavno ne priznaje legitimnost.

Participativna politička kultura. Treći glavni tip političke kulture, participativna kultura, tip je u kojem su pripadnici društva pretežno eksplicitno orijentirani prema sistemu kao cjelini, te i prema političkim i administrativnim strukturama i procesima: drugim riječima, i prema ulaznim i prema izlaznim aspektima političkog sistema. Individualni pripadnici participativne političke zajednice mogu biti pozitivno ili negativno orijentirani prema različitim klasama političkih objekata. Skloni su "aktivističkoj" ulozi pojedinca u političkoj zajednici, iako njihovi osjećaji i procjene takve uloge mogu varirati od prihvaćanja do odbacivanja, kako ćemo kasnije pokazati.

Ova trojaka klasifikacija političkih kultura ne iznosi pretpostavku da jedna orijentacija zamjenjuje ostale. Podanička kultura ne eliminira rasprostranjene orijentacije prema primarnim i unutarnjim strukturama zajednice. Rasprostranjenim orijentacijama prema zajednicama vezanim krvnim srodstvom, religijskim zajednicama i selu, ona dodaje specijaliziranu podaničku orijentaciju prema institucijama vlasti. Slično tome, participativna kultura ne uklanja podaničke i parohijalne obrasce orijentacije. Kultura participacije je dodatni sloj koji se može pridružiti podaničkoj i parohijalnoj kulturi i kombinirati se s njima. Tako građanin političke zajednice participacije nije tek orijentiran prema aktivnom sudjelovanju u politici, već je podvrgnut zakonu i autoritetu i pripadnik je većih primarnih grupa.

U svakom slučaju, dodavanje participacijskih orijentacija podaničkim i parohijalnim neće te "starije" orijentacije ostaviti nepromijenjenima. Parohijalne se orijentacije moraju prilagoditi kad se pojave nove i više specijalizirane orijentacije, kao što se i parohijalne i podaničke orijentacije mijenjaju stjecanjem participacijskih. Zapravo, neke od najznačajnijih razlika u političkim kulturama pet demokracija uključenih u naše proučavanje nalaze se u načinima kombiniranja, spajanja ili miješanja parohijalnih, podaničkih i participacijskih orijentacija u pojedincima ili zajednicama.¹³

Potrebna je još jedna predostrožnost. Naša klasifikacija ne pretpostavlja homogenost ili uniformnost političkih kultura. Tako politički sistemi pretežno participativnih kultura imaju i podaničke i parohijalne značajke, čak i u najograničenijem slučaju. Nesavršenosti procesa političke socijalizacije, osobne sklonosti, te ograničena inteligencija ili ograničene prilike za učenje nastavit će proizvoditi poda-

nike i parohijalce, čak i u čvrsto utemeljenim i stabilnim demokracijama. Slično tome, parohijalci će nastaviti postojati čak i u "visokim" podaničkim kulturama.

Stoga postoje dva aspekta kulturne heterogenosti ili kulturne "smjese". "Građanin" je posebna mješavina participacijskih, podaničkih i parohijalnih orijentacija, a civilna je kultura posebna mješavina građana, podanika i parohijalaca. Za građanina, potrebni su nam koncepti proporcije, pragova i kongruencije da bismo obradili načine odnošenja njegovog sklopa participacijskih, podaničkih i parohijalnih stavova prema stvarnom djelovanju. Za civilnu kulturu, koju ćemo nešto dalje detaljnije obraditi, potrebni su nam isti koncepti proporcije, pragova i kongruencije da bismo obradili problem "smjese" građana, podanika i parohijalaca u odnosu prema stvarnom djelovanju demokratskih sistema. Kada uporedimo političke sisteme naših pet zemalja, imat ćemo prilike da ta pitanja ponovno raspravimo.

Naša trojaka klasifikacija participacijskog, podaničkog i parohijalnog tek je početak klasifikacije političkih struktura. Svaka od tih glavnih klasa ima svoje pod-klase, a svojom smo klasifikacijom potpuno izostavili dimenziju političkog razvoja i kulturnih promjena. Razmotrimo najprije ovo drugo pitanje, budući da će nam omogućiti da problem subklasifikacije razmotrimo pomoću boljih konceptualnih sredstava.

Političke kulture mogu ili ne moraju biti kongruentne sa strukturama političkog sistema. Kongruentna bi politička kultura bila ona koja odgovara kulturi: drugim riječima, ona u kojoj su politička znanja stanovništva pretežno točna i gdje su dojmovi i procjene skladni. Općenito, parohijalnoj bi kulturi odgovarala tradicionalna politička kultura, podaničkoj centralizirana autoritarna struktura, a participacijskoj demokratska politička kultura. Parohijalna politička kultura u skladu sa svojom strukturom imala bi visok stupanj kognitivnih orijentacija i visok stupanj pozitivnih dojmovnih i evaluacijskih orijentacija prema raširenim strukturama plemenske ili seoske zajednice. Podanička politička kultura kongruentna sa svojim sistemom imala bi visok stupanj kognitivnih orijentacija i visok pozitivan stupanj dviju ostalih vrsta orijentacije prema specijaliziranom političkom sistemu kao cjelini, i prema njegovim administrativnim ili izlaznim aspektima; dok bi kongruentna participacijska kultura bila okarakterizirana visokim i pozitivnim stupnjem orijentacije prema svim četirima klasama političkih objekata.

Politički se sistemi mijenjaju, i opravdano pretpostavljamo da kultura i struktura često nisu međusobno usklađene. Posebno u ovim desetljećima brze kulturne promjene, upravo bi oni politički sistemi koji nisu uspjeli postići kongruentnost ili mijenjaju formu političke zajednice, mogli biti najbrojniji.

Da bismo shematski predstavili odnose kongruentnosti/nekongruentnosti političke strukture i kulture, donosimo Tabelu 3.

Svaki od tri glavna tipa političkih kultura može se pronaći u mreži Tabele 3. Tako možemo govoriti o "lojalističkim"¹⁴ parohijalnim, podaničkim i participacijskim kulturama kada se spoznajne, osjećajne i evaluacijske orijentacije odgovarajućim objektima političke zajednice približavaju jedinstvu, ili savršenoj kongruenciji kulture i strukture. No kongruencija kulture i strukture najbolje bi se mogla

nike i parohijalce, čak i u čvrsto utemeljenim i stabilnim demokracijama. Slično tome, parohijalci će nastaviti postojati čak i u "visokim" podaničkim kulturama.

Stoga postoje dva aspekta kulturne heterogenosti ili kulturne "smjese". "Građanin" je posebna mješavina participacijskih, podaničkih i parohijalnih orijentacija, a civilna je kultura posebna mješavina građana, podanika i parohijalaca. Za građanina, potrebni su nam koncepti proporcije, pragova i kongruencije da bismo obradili načine odnošenja njegovog sklopa participacijskih, podaničkih i parohijalnih stavova prema stvarnom djelovanju. Za civilnu kulturu, koju ćemo nešto dalje detaljnije obraditi, potrebni su nam isti koncepti proporcije, pragova i kongruencije da bismo obradili problem "smjese" građana, podanika i parohijalaca u odnosu prema stvarnom djelovanju demokratskih sistema. Kada usporedimo političke sisteme naših pet zemalja, imat ćemo prilike da ta pitanja ponovno raspravimo.

Naša trojaka klasifikacija participacijskog, podaničkog i parohijalnog tek je početak klasifikacije političkih struktura. Svaka od tih glavnih klasa ima svoje pod-klase, a svojom smo klasifikacijom potpuno izostavili dimenziju političkog razvoja i kulturnih promjena. Razmotrimo najprije ovo drugo pitanje, budući da će nam omogućiti da problem subklasifikacije razmotrimo pomoću boljih konceptualnih sredstava.

Političke kulture mogu ili ne moraju biti kongruentne sa strukturama političkog sistema. Kongruentna bi politička kultura bila ona koja odgovara kulturi: drugim riječima, ona u kojoj su politička znanja stanovništva pretežno točna i gdje su dojmovi i procjene skladni. Općenito, parohijalnoj bi kulturi odgovarala tradicionalna politička kultura, podaničkoj centralizirana autoritarna struktura, a participacijskoj demokratska politička kultura. Parohijalna politička kultura u skladu sa svojom strukturom imala bi visok stupanj kognitivnih orijentacija i visok stupanj pozitivnih dojmovnih i evaluacijskih orijentacija prema raširenim strukturama plemenske ili seoske zajednice. Podanička politička kultura kongruentna sa svojim sistemom imala bi visok stupanj kognitivnih orijentacija i visok pozitivan stupanj dviju ostalih vrsta orijentacije prema specijaliziranom političkom sistemu kao cjelini, i prema njegovim administrativnim ili izlaznim aspektima; dok bi kongruentna participacijska kultura bila okarakterizirana visokim i pozitivnim stupnjem orijentacije prema svim četirima klasama političkih objekata.

Politički se sistemi mijenjaju, i opravdano pretpostavljamo da kultura i struktura često nisu međusobno usklađene. Posebno u ovim desetljećima brze kulturne promjene, upravo bi oni politički sistemi koji nisu uspjeli postići kongruentnost ili mijenjaju formu političke zajednice, mogli biti najbrojniji.

Da bismo shematski predstavili odnose kongruentnosti/nekongruentnosti političke strukture i kulture, donosimo Tabelu 3.

Svaki od tri glavna tipa političkih kultura može se pronaći u mreži Tabele 3. Tako možemo govoriti o "lojalističkim"¹⁴ parohijalnim, podaničkim i participacijskim kulturama kada se spoznajne, osjećajne i evaluacijske orijentacije odgovarajućim objektima političke zajednice približavaju jedinstvu, ili savršenoj kongruenciji kulture i strukture. No kongruencija kulture i strukture najbolje bi se mogla

prikazati u obliku ljestvice. Granice kongruencije kulture i strukture utvrđene su u stupcima 1 i 2. Kongruencija je snažna kad se frekvencije pozitivnih orijentacija približavaju jedinstvu (+); kongruencija je slaba kada se politička struktura priznaje, ali se frekvencija pozitivnih osjećaja i evaluacije približava indiferentnosti ili nuli. Nekongruentnost političke kulture i strukture otpočinje kada se prijeđe točka indiferentnosti, a frekvencija negativnih osjećaja i procjena raste (-). Tu ljestvicu možemo isto tako zamisliti kao ljestvicu stabilnosti/nestabilnosti. Krećući se prema prvom stupcu tabele, dolazimo do lojalne situacije: u njoj su sukladni stavovi i institucije. U trećem stupcu dolazimo do otudenja: ovdje stavovi odbacuju političke institucije ili strukture.

TABELA 3
Kongruencija/nekongruencija političke kulture i strukture*

	<i>Lojalnost</i>	<i>Apatija</i>	<i>Otudenje</i>
Kognitivna orijentacija	+	+	+
Afektivna orijentacija	+	0	-
Evaluativna orijentacija	+	0	-

* Znak (+) označava visoku frekvenciju svjesnosti o političkim objektima, ili pozitivnih osjećaja o njima, ili njihovih procjena. Znak (-) označava visoku frekvenciju negativnih procjena ili osjećaja. Znak (0) označava visoku frekvenciju indiferentnosti.

No ta je ljestvica tek početak, budući da nekongruencija može imati oblik jednostavnog odbacivanja pojedinog skupa ljudi koji igraju neke uloge (npr., određene dinastije i njene birokracije); ona može biti i aspekt systemske promjene, to jest, prijelaz od jednostavnije političke kulture prema složenijoj. Već smo naveli da su sve političke kulture složene (osim jednostavnih parohijalnih). Tako participacijska kultura sadrži pojedince koji su orijentirani podanički ili parohijalno; a podanička će kultura sadržavati neke parohijalce. Pojam "systemski složenih" političkih kultura koristimo da bismo opisali one u kojima postoje znatne količine jednostavnijih i složenijih vrsta orijentacija. Kada kažemo da su te kulture systemski složene, ne želimo navesti na pomisao da postoji neizbježna tendencija da se razvoj dovrši. Proces promjene političke kulture može se ustaliti u točki koja ne uspijeva stići do kongruencije sa centraliziranom autoritarnom ili demokratskom strukturom; ili pak razvoj može krenuti onakvim smjerom kao u Britaniji, gdje su polagan, stalan obrazac kulturne promjene pratile jednako stalne promjene strukture. Političke kulture mogu ostati systemski složene doista mnogo vremena o čemu svjedoče iskustva Francuske, Njemačke i Italije u devetnaestom i dvadesetom stoljeću. Međutim, kada ostanu složene, postoje neizbježne napetosti između kulture i strukture, kao i karakteristična sklonost strukturnoj nestabilnosti.

Ako su tri tipa političkih kultura prikazanih u Tabeli 2 čisti oblici političke kulture, možemo razlikovati tri vrste systemski složenih političkih kultura: (1) parohijalno-podaničku kulturu, (2) podaničko-participacijsku kulturu, i (3) parohijalno-participacijsku kulturu.

Parohijalno-podanička kultura. Ovo je tip političke kulture u kojoj je znatan dio stanovništva odbacio isključive zahtjeve rasprostranjenih plemenskih, seoskih ili feudalnog autoriteta, i razvio vezu sa složenijim političkim sistemom sa specijaliziranim strukturama središnje vlasti. To je klasičan slučaj stvaranja kraljevstva iz re-

lativno
ranu fa
prijela
ničke k
jeri su
nantna
skupa
ničkih
vijesti

Pr
redan
prusk
orijen
otišlo
paroh
ljiva j
mješa
koj, u
danič
je u B
vi bili
kih i l
druga
jedni
polar
istočn
je naj
sve vi

T
zirat
ne m
stab

kult
Pye
nos
ma
aut

15
Kla
me
nar
ci s
ski
ro
va
ti p
di
m
16
P

lativno nediferenciranih jedinica. Kronike i povijesti većine nacija obuhvaćaju tu ranu fazu prijelaza od lokalnog parohijalizma do centralizirane vlasti. Međutim, prijelaz se može stabilizirati na točki koja nije stigla do potpuno razvijene podaničke kulture. Slabo uređena afrička kraljevstva ili čak Otomansko Carstvo, primjeri su stabilnih, složenih podaničko-parohijalnih kultura u kojima je druga dominantna, a središnja vlast ima oblik u prvom redu ekstraktivnog, nejasno shvaćenog skupa političkih objekata. Problem kulturne promjene od parohijalnih do podaničkih obrazaca težak je, i nestabilna kretanja naprijed i natrag česta su u ranoj povijesti nacija.¹⁵

Pretpostavljamo da se sastav ove klase može gledati kao jedna od podvrsta porredanih u kontinuitetu. Na jedan bismo kraj mogli smjestiti političku kulturu pod pruskim apsolutizmom, koji je otišao prilično daleko u potiskivanju parohijalnih orijentacija; na drugom, političku kulturu Otomanskoga carstva, koje nikad nije otišlo dalje od ekstraktivnog vanjskog odnosa sa svojim sastavnim, manje ili više parohijalnim dijelovima. Razlika između pruskog i britanskog apsolutizma zanimljiva je s ovog stanovišta. Već smo naglasili da su čak i "visoke" političke kulture mješavine, i da su individualne orijentacije koje ih čine također mješavine. U Pruskoj, u tipičnom individualnom slučaju, možemo pretpostaviti da je intenzitet podaničkih orijentacija bio mnogo snažniji od parohijalnih, dok pretpostavljamo da je u Britaniji postojala veća ravnoteža i, štoviše, da su parohijalni i podanički slojevi bili kongruentniji. Te *psihološke* mješavine mogu objasniti razliku između pruskih i britanskih slika autoriteta u osamnaestom stoljeću: prva, *Kadavergehorsam*; druga, samouvjerenog, premda pokornog seoskog vlastelina, trgovca i maloposjednika. Slično tome, *kulturna* mješavina u Pruskoj vjerojatno je obuhvaćala veću polarizaciju postojeće parohijalne subkulture – ekstreman je primjer seljaštvo na istočnonjemačkim posjedima – i podaničke subkulture među onim grupama koje je najviše pogodio utjecaj pruskog apsolutizma: birokracija sve do najnižih razina i sve više pruske žive sile koja je stjecala prusko vojno iskustvo.

Tako se promjena od parohijalne do podaničke političke kulture može stabilizirati na više točaka kontinuiteta i proizvesti različite političke, psihološke i kulturne mješavine. Pretpostavljamo i da vrsta rezultirajuće mješavine ima velik značaj u stabilnosti i djelovanju političkog sistema.

Podaničko-participacijska kultura. Način prijelaza iz parohijalne u podaničku kulturu uvelike djeluje na prijelaz iz podaničke u participacijsku kulturu. Kako Pye naglašava, nametanje osjećaja nacionalne lojalnosti i identifikacije, te sklonosti poštovanju pravila središnje vlasti, najvažniji je problem u nastajućim nacijama.¹⁶ U prijelazu od podaničke do participacijske kulture, parohijalne i lokalne autonomije, ako opstanu mogu pridonijeti razvoju demokratske infrastrukture.

15

Klasičan je slučaj nasljeđivanja kralja Salomona u Izraelskom kraljevstvu. Kad je Salomon umro, parohijalni (plemenski i nasljedni) vođe Izraela došli su njegovom sinu Roboamu, i rekli "Tvoj nam je otac nametnuo teški jaram. Ti nam sada olakšaj tešku službu svoga oca, teški jaram koji metnu na nas, pa ćemo ti služiti!" Roboamovi stariji savjetnici savjetovali su mu da olakša jaram i bude obzirniji prema autonomiji postojećih parohijalnih plemenskih i rodbinskih grupa. Njegovi mlađi ljudi – fanatični modernizatori – ponudili su mu slavni savjet da tradicionalnim vođama naroda kaže: "Moj je mali prst deblji od bedara moga oca! Eto, moj vam je otac nametnuo teški jaram, a ja ću još otežati vaš jaram; moj vas je otac šibao bičevima, a ja ću vas šibati bičevima sa željeznim štipavcima." (Kraljevi I, 12:4-11. Citati preuzeti iz *Biblije* u izdanju Stvarnosti, Zagreb, 1968, prijevod Silvije Grubišić.) Roboamovo prihvaćanje savjeta mlađih modernizatora, kako je opisano u ostatku Kraljeva, dovodi do situacije u kojoj prežestok napad na parohijalizam može i parohijalne i podaničke orijentacije pretvoriti u apatiju i otuđenje.

16

Pye, *Politics, Personality, and Nation Building*, str. 3 i dalje.

Svakako, to je ono što se dogodilo u britanskom slučaju. Lokalne vlasti, municipalna vijeća, vjerske zajednice i društva trgovaca u kojima je nastavila opstojanje tradicija cehovskih sloboda, postale su prve interesne grupe u britanskoj demokraciji koja se razvijala. Pouka je značajna. Upravo zbog toga što se razvoj podaničke kulture u Engleskoj zaustavio prije no što je uništio lokalne i parohijalne strukture i kulture, one su kasnije bile na raspolaganju u promijenjenom obliku, kao mreža utjecaja zbog koje su se Britanci prema svojoj vlasti mogli odnositi kao kompetentni građani. Mnogo veći utjecaj pruske državne vlasti otjerao je parohijalne institucije u privatnost ili ih asimilirao u državnu vlast. Tako je razdoblje demokratizacije u Njemačkoj otpočelo uz velik raskorak između privatne i javne sfere, a infrastruktura koja je nastala nije uspjela stvoriti vezu između pojedinca, obitelji i zajednice sa institucijama vlasti.

U složenoj podaničko-participacijskoj kulturi velik je dio stanovništva stekao specijalizirane ulazne orijentacije i aktivan skup samo-orijentacija, dok je većina preostalog stanovništva nastavila biti orijentirana prema autoritarnoj strukturi vlasti, uz relativno pasivan skup samo-orijentacija. U zapadnoevropskim primjerima ovog tipa političke kulture – Francuska, Njemačka i Italija u devetnaestom i ovom stoljeću – postojao je karakterističan obrazac strukturne nestabilnosti uz izmjenjivanje autoritarnih i demokratskih vlasti. Međutim, ovakva vrsta kulturne mješavine ima više posljedica od puke strukturne nestabilnosti. Strukturna nestabilnost i kulturna pat-pozicija utječu na same kulturne obrasce. Budući da su se participacijske orijentacije proširile tek u dijelu stanovništva, i budući da njihov legitimitet dovodi u pitanje i dalje postojeća podanička subkultura, a biva i suspendiran u autoritarnim međurazdobljima, participacijski orijentiran sloj stanovništva ne može postati kompetentno, samouvjeren, iskusno civilno tijelo. Oni pretežno ostaju aspirantio demokracije. To jest, prihvaćaju norme participacijske kulture, ali njihov se osjećaj kompetencije ne temelji na iskustvu, a niti na pouzdanom osjećaju legitimiteta. Nadalje, strukturne nestabilnosti koje često prate složenu podaničko-participacijsku kulturu, te česta nedjelotvornost demokratske infrastrukture i sistema vlasti obično proizvedu otuđene sklonosti među demokratski orijentiranim elementima stanovništva. Sve zajedno, ovakva vrsta političke kulturne pat-pozicije može proizvesti sindrom s komponentama idealističkih aspiracija i otuđenja od političkog sistema, uključivo infrastrukturu stranaka, interesnih grupa i tiska.

Složena podaničko-participacijska kultura, ako potraje tokom dužeg razdoblja, mijenja i karakter podaničke subkulture. Za demokratskih interludija autoritarno orijentirane grupe moraju se natjecati s demokratskima u formalno demokratskim okvirima. Drugim riječima, moraju razviti vlastitu obrambenu političku infrastrukturu. Iako to ne mijenja podaničku subkulturu u demokratsku, svakako je mijenja, često u značajnoj mjeri. Nije slučajno da autoritarni režimi koji nastaju u političkim sistemima miješanih podaničko-participacijskih kultura često imaju populistička obilježja, a u novijem razdoblju totalitarizma ti su režimi čak prihvatili demokratsku infrastrukturu u veoma iskrivljenom obliku.

Parohijalno-participacijska kultura. U parohijalno-participacijskoj kulturi imamo suvremen problem kulturnog razvoja u mnoštvu nastajućih nacija. U većini tih zemalja politička je kultura pretežno parohijalna. Uvedene strukturne norme pretežno su participacijske; za kongruenciju, dakle, zahtijevaju participacijsku kulturu.

ru. Problem je, dakle, simultano razvijanje specijaliziranih ulaznih i izlaznih orijentacija. Ne iznenađuje što većina tih političkih sistema, iako im stalno prijete parohijalna fragmentiranost, balansiraju kao akrobati na užetu, u jednom se trenutku opasno naginjući prema autoritarnosti, u drugom prema demokraciji. Ni na jednoj strani nema strukture na koju bi se mogli osloniti, ni birokracije koja počiva na lojalnim podanicima, ni infrastrukture koju stvaraju odgovorni i kompetentni građani. Problem razvoja od parohijalne do participacijske kulture na prvi se pogled doima beznadnim; no ako se sjetimo da preživljava većina parohijalnih autonomija i lojalnosti, možemo u najmanju ruku reći da razvoj participacijskih kultura u nekim nastajućim nacijama još nije isključen. Problem je prodiranje u parohijalne strukture bez njihovog uništenja na izlaznoj strani i njihova pretvorba u interesne grupe na ulaznoj.

Politička subkultura i kultura uloga

Već smo rekli da je većina političkih kultura heterogena. Čak će i najrazvijenije participacijske kulture sadržavati preživjele slojeve podanika i parohijalaca. A čak će i u onom dijelu kulture koji je orijentiran prema participaciji postojati trajne i značajne razlike političkih orijentacija. Prilagođujući terminologiju Ralpa Lintona našim potrebama, termin "subkultura" koristimo kako bismo opisali te sastavne dijelove političkih kultura.¹⁷ Međutim, moramo razlikovati najmanje dva tipa subkulturnih rascjepa. Ponajprije, taj se termin može koristiti pri opisivanju slojeva stanovništva koji su trajno na jedan način orijentirani prema političkom inputu i outputu, ali su "lojalistički orijentirani" prema političkoj strukturi. Tako u Sjedinjenim Državama lijevo krilo Demokratske stranke i desno krilo Republikanske stranke prihvaćaju strukture američke politike i vlasti kao legitimne, ali trajno se međusobno razlikuju u cijelom nizu pitanja unutarne i vanjske politike. O njima govorimo kao o političkim subkulturama.

Međutim, rascjep koji nas najviše zanima je onaj koji se javlja u sistemski miješanim sistemima. Tako bi u složenoj parohijalno-podaničkoj kulturi jedan dio stanovništva bio orijentiran prema rasprostranjenim tradicionalnim autoritetima, a drugi prema specijaliziranoj strukturi središnjega autoritarnog sistema. Miješana parohijalno-podanička kultura mogla bi se zapravo okarakterizirati i kao "okomit" rasjep, jednako kao i vodoravan. Dakle, ako politička zajednica uključuje dvije ili više tradicionalnih komponenti, postojat će, uz nastajuću podaničku subkulturu i preživjele zasebne kulture formalno uklopljenih tradicionalnih jedinica.

Složena podaničko-participacijska kultura poznatiji je i štoviše još suvremeniji problem na Zapadu. Uspješan prijelaz od podaničke do participacijske kulture uključuje širenje pozitivnih orijentacija prema demokratskoj infrastrukturi, prihvaćanje normi civilne dužnosti i razvoj osjećaja za civilnu kompetentnost u znatnom dijelu stanovništva. Te se orijentacije mogu kombinirati s podaničkim i parohijalnim orijentacijama, ali se mogu i sukobiti. Engleska se u devetnaestom i ovom stoljeću kretala prema političkoj kulturi koja bi kombinirala te orijentacije i uspješla u tome. Točno je, naravno, da su se radikali u prvoj polovici devetnaestog stoljeća, a socijalističke i laburističke ljevičarske grupe kasnije, suprotstavljali monarhiji

i Domu lordova. No, te su tendencije rezultirale promjenom, ne eliminacijom tih institucija. Političke su subkulture u Engleskoj, dakle, primjeri prvog tipa rascjepa, onog utemeljenog na trajnim političkim razlikama, a ne na temeljno različitim orijentacijama prema političkoj strukturi.

Francuska je klasičan slučaj drugog tipa političke kulturne heterogenosti. Francuska revolucija nije imala za posljedicu homogenu orijentaciju prema republikanskoj političkoj strukturi; umjesto toga, polarizirala je francusko stanovništvo na dvije subkulture, jednu s participacijskim težnjama i jednu kojom su dominirale podaničke i parohijalne orijentacije. Struktura francuskoga političkog sistema još je od tada problematična i nakon prvotne bipolarizacije političke kulture uslijedila je daljnja fragmentacija, kako su socijalisti slijedili jakobince, a komunisti socijaliste, dok se desno krilo dijelilo na "žestok" i "manje žestok" dio.

Okomiti subkulturni fenomeni te vrste mogu se sresti u podaničkim i participacijskim kulturama, ili mogu tvoriti kulturnu fragmentaciju složenih podaničko-participacijskih kultura. Govorimo o obrascima orijentacija u višenacionalnim političkim zajednicama, poput ruskoga ili austro-ugarskoga carstva. Ovdje su pripadnici specijalnih etničko-jezično-nacionalnih grupa odbacili legitimitet političke zajednice koja ih je asimilirala i ustrajali u svojoj lojalnosti ranijim političkim sistemima. Tako se okomita fragmentiranost kombinirala s podaničko-participacijskom, da bi proizvela strukturnu nestabilnost i dezintegracijske tendencije visokog stupnja.

S druge strane, političke subkulture mogu se preobraziti u strukturne, kao na primjer, u slučaju Konfederacije za Američkoga građanskog rata. Ovdje je alternativa bila formiranje odvojene političke zajednice. U mnogim evropskim zemljama, nesposobnost vladajućih elita da odgovore na umjerene zahtjeve za strukturnim i političkim promjenama koje je iznosila ljevica u prvoj polovici devetnaestog stoljeća, dovela je do razvoja strukturno otuđene, revolucionarno socijalističke, sindikalističke i anarhističke ljevice u drugoj polovici devetnaestog stoljeća.

U Engleskoj, Starom Commonwealthu, Sjedinjenim Državama i skandinavskim zemljama, problemi političke strukture razriješeni su tijekom devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća: ono što je nastalo bile su homogene političke kulture, u smislu strukturnih orijentacija. Subkulturni fenomeni u tim zemljama ovise o trajnim političkim razlikama. I ljevica i desnica prihvaćaju postojeću političku strukturu i razlikuju se samo u pitanjima dnevne politike i političkog osoblja. Najzanimljivije je što u toj grupi zemalja u posljednjim desetljećima političke razlike više nisu toliko oštre i što postoji veće tijelo zajedničkog slaganja. Drugim riječima, subkulturni se rascjep smanjio, a kulturna se homogenost proširila sa strukturne orijentacije na političku.

Ova kratka rasprava o političkoj subkulturi potrebna je samo da bi predstavila taj pojam. Neke od njegovih implikacija i posljedica bit će razmotrene nešto kasnije u knjizi. No, zaveli bismo čitatelja ustvrdimo li da se naše proučavanje jednako bavi svim aspektima političke kulture. Naše proučavanje naglašava orijentaciju prema političkoj strukturi i procesima, ne orijentaciju prema supstancijama političkih zahtjeva i outputa. Zbog tog se naglasaka ne trebamo ispričavati, ali moramo istaknuti da bi taj izbor mogao prikriti značajne elemente političke kulture i značajne odnose između općih psihokulturnih obrazaca i supstance politike i jav-

nog političkog djelovanja. Proučavanje koje bi naglašavalo orijentaciju prema javnoj politici zahtijevalo bi isto toliko napora kao i ovo. Ono bi trebalo sistematično prikazati odnose vrsta orijentacija javnog političkog djelovanja prema vrstama društvene strukture i kulturnim vrijednostima, kao i prema socijalizacijskim procesima s kojima su povezane. Približno slično rigorozno odvajanje orijentacija javnog političkog djelovanja, općih kulturnih orijentacija i obrazaca socijalizacije također bi bilo potrebno da bismo otkrili stvaran karakter i usmjerenost međusobnih odnosa tih fenomena.

Moramo uvesti još jednu komplikaciju, "kulturu uloga". Složenije političke sisteme karakterizira specijalizirana struktura uloga – birokratskih, vojnih, političkog vodstva, stranačkih, interesnih grupa, sredstava komuniciranja. Ti centri inicijative i utjecaja u političkom sistemu također proizvode kulturnu heterogenost. Heterogenost potječe iz dva izvora. Prvo, elite koje igraju te uloge mogu se regrutirati iz određenih političkih subkultura; i drugo, proces uvođenja i socijalizacije i te uloge proizvodi različite vrijednosti, vještine, lojalnosti i mape znanja. Budući da su te elite ključne u oblikovanju i provođenju politike, njihove međusobne razlike mogu ozbiljno utjecati na djelovanje političkih sistema.

Na primjer, i u Njemačkoj i u Francuskoj birokratske i vojne elite tradicionalno su se regrutirale iz aristokratskih i autoritarnih subkultura. Usto, socijalizacija tih elita u njihovim ulogama pojačavala je antidemokratske tendencije i bila je bitna prepreka pojavi homogenih participacijskih kultura.

No, kultura uloga može biti "napredna" kao i "nazadna" s razvojne točke gledišta. U mnogim je suvremenim nastajućim nacijama težnja za političkom modernizacijom usredotočena u civilnoj i vojnoj birokraciji, te među elitama političkih stranaka. Te elite mogu težiti razvoju snažnih autoritarnih političkih sistema, demokratskih sistema ili kakvoj kombinaciji tih dvaju, ne shvaćajući u potpunosti složenosti takvog obrasca kulturne promjene.

U stabilnim, legitimnim političkim sistemima, kulture uloga razlikuju se sadržajem jednostavno zato što zadaće koje izvršavaju dužnosnici i "duh zajedništva" kojem su izloženi proizvode razlike u spoznajama, osjećajima i procjenama. No i opet možemo razlikovati obrasce rascjepa uloga prema tome uključuju li razlike u strukturalnoj orijentaciji ili jednostavno u političkoj orijentaciji. U stabilnom političkom sistemu, razlike u kulturi uloga uglavnom su ograničene na supstancu politike, a prihvaća se legitimnost strukture sistema. U nestabilnim sistemima, političke se razlike kombiniraju s razlikama u strukturalnoj orijentaciji i mogu imati za posljedicu kulturnu fragmentaciju na razini elita. Tako je fragmentiranost opće političke kulture u Francuskoj dopunjena fragmentacijama u kulturi uloga, tako što su više civilne službe i oficirski korpus orijentirani autoritarnoj strukturi, a veći dio političkih stranaka, interesnih grupa i komunikacijskih elita orijentiran demokratskoj strukturi. Doista, fragmentiranost na razini političkih elita može postojati simultano s trendom homogenizacije na masovnoj kulturnoj razini. Jedan je takav primjer nedavno iskustvo britanske Laburističke stranke. Oštre razlike u odnosu na Konzervativnu stranku u unutarnjoj i vanjskoj politici nalaze se u militantnih dužnosnika. Za običnog laburističkog glasača ta pitanja nemaju veći značaj. Njegove su veze i sa klasom i sa strankom uglavnom slabile kako su se njegove ekonomske i društvene prilike poboljšavale.

Civilna kultura: miješana politička kultura

Ranije smo raspravljali o povijesnim izvorima civilne kulture i funkcijama te kulture u procesu društvene promjene. Velik je dio ove knjige posvećen analizi i opisu te kulture i njene uloge u održavanju demokratskog političkog sistema. Bit će stoga korisno naznačiti, makar ukratko, neke od njenih glavnih karakteristika.

Civilna kultura nije politička kultura čiji se opis može naći u udžbenicima zna- nosti o civilnim pravima ili o državi, koji bi propisivali načine civilnog ponašanja u demokraciji. Norme civilnog ponašanja u tim tekstovima naglašavaju participacij- ske aspekte političke kulture. Od demokratskog se građanina očekuje da bude ak- tivan u politici i da se uključi. Nadalje, od njega se očekuje da bude racionalan u svom pristupu politici, vođen razumom, ne emocijama. Očekuje se da bude dobro informiran i da donosi odluke – na primjer, odluku o tome kako će glasati – na te- melju pažljivog promišljanja o interesima i principima koje bi želio vidjeti promak- nute. Tu kulturu, s naglaskom na racionalnoj participaciji unutar ulaznih struktura politike, možemo nazvati "racionalno-aktivističkim" modelom političke kulture. Civilna kultura ima mnogo zajedničkog s takvim racionalno-aktivističkim mode- lom; on, zapravo, jest takva kultura, *plus još nešto*. Ona naglašava participaciju po- jedinaca u političkom ulaznom procesu. U civilnim kulturama opisanim u ovoj knjizi naći ćemo visoke frekvencije političke aktivnosti, izloženosti političkoj ko- munikaciji, političke diskusije, zainteresiranosti za političke poslove. Ali postoji *još nešto*.

Na prvom mjestu, civilna je kultura "lojalistička" participacijska kultura. Poje- dinci ne samo što su orijentirani prema političkom inputu, oni su pozitivno orijen- tirani prema ulaznim strukturama i ulaznim procesima. Drugim riječima, da upot- rijebimo već navedene termine, civilna je kultura participacijska politička kultura u kojoj su politička kultura i politička struktura kongruentne.

Još važnije, u civilnoj kulturi particijske su političke orijentacije kombinirane – ne nadomještajući ih – sa podaničkim i parohijalnim političkim orijentacijama. Pojedinci postaju sudionici u političkom procesu, ali ne odustaju od svojih orijen- tacija kao podanici ili parohijalci. Nadalje, ne samo što se te ranije orijentacije odr- žavaju, uz participacijske političke orijentacije, već su podaničke i parohijalne ori- jentacije kongruentne s participacijskim političkim orijentacijama. Nparticipa- cijske, više tradicionalne političke orijentacije teže ograničavanju individualne predanosti politici i čine je blažom. Tako stavovi koji favoriziraju participaciju unutar političkog sistema igraju veoma značajnu ulogu u civilnoj kulturi, ali takva je uloga i nepolitičkih stavova, poput povjerenje u druge ljude i društvenu partici- paciju općenito. Održavanje tih više tradicionalnih stavova i njihova fuzija s parti- cipacijskim orijentacijama dovode do uravnotežene političke kulture u kojoj poli- tičko djelovanje, uključenost i racionalnost postoje, ali u ravnoteži s pasivnošću, tradicionalizmom i predanošću parohijalnim vrijednostima.

Precizniji opis civilne kulture i njene važnosti za demokraciju tvore glavnu supstancu ove knjige.

Mikro i m
Politička

Razvo
ćio dublj
grupa. Z
bora pri
dubljih
vođa, pr
Rokkan
stavovin
opisuju
tike", il
institut

Do
subsist
sivanje
dinci,
tende
ma i n
stanju
nosio
tan d
sa po
je, ia
i nje

M
re p
kro
tičk
dua
ori
sta
po
tič
ti
g
k
ti
c
v
M

Razvoj metoda društvenih znanosti u posljednjim nam je desetljećima omogućio dublji uvid u motivacijski temelj političkih stavova i ponašanja pojedinaca i grupa. Znatna je literatura koja obuhvaća proučavanja stavova i ponašanja za izbora prikupila analize odnosa između ideoloških i javnopolitičkih težnji, kao i dubljih stavova i karakteristika osobnosti, psihopolitičkih biografija političkih vođa, proučavanja političkih stavova u pojedinim društvenim grupacijama i slično. Rokkan i Campbell ovakvo posvećivanje pažnje pojedincu, njegovim političkim stavovima i motivacijama, bilo kao pojedinca bilo kao dijela uzorka veće grupe, opisuju kao "mikropolitiku", razlikujući je kao istraživački pristup, od "makropolitike", ili više tradicionalnog bavljenja strukturom i funkcijom političkih sistema i institucija, i njihovim učinkom na javnu politiku.¹⁸

Dok je odnos individualne političke psihologije i djelovanja političkih sistema i subsistema u načelu jasan, znatan se dio mikropolitike literature zadovoljava opisivanjem tog odnosa općenitim terminima. Budući da političke sisteme tvore pojedinci, pretpostavlja se da se može uzeti zdravo za gotovo da su pojedine psihološke tendencije pojedinaca ili društvenih grupa značajne za djelovanje političkih sistema i njihovih outputa. To doista može biti tako kada se istraživač bavi psihološkim stanjima koji djeluju na vršitelja ili vršitelje određenih uloga, poput određenog donosioca političkih odluka na jednoj strani i nekog birača na drugoj. Međutim, znatan dio te literature ne uspijeva povezati psihološke tendencije pojedinaca i grupa sa političkom strukturom i procesima. Drugim riječima, valuta političke psihologije, iako bez sumnje vrijedna, ne može se mijenjati u pojmovima političkog procesa i njegovih postignuća.¹⁹

Mi bismo pretpostavili da se taj odnos stavova i motivacija pojedinaca koji tvore političke sisteme i postignuća političkih sistema može sistematično razotkriti kroz pojmove političke kulture koje smo ranije naznačili. Drugim riječima, politička je kultura veza između mikro i makro-politike. Već smo naglasili da se individualne političke orijentacije moraju analitički odvojiti od ostalih vrsta psiholoških orijentacija, da bismo ispitali hipoteze koje se bave odnosima političkih i ostalih stavova. Također, definirali smo političku kulturu kao zasebnu pojavu uzoraka političkih orijentacija stanovništva nekog političkog sistema. Kroz pojmove političke subkulture i kulture uloga, sada možemo locirati specifične stavove i sklonosti za političko ponašanje u pojedinim dijelovima stanovništva, ili u pojedinim ulogama, strukturama ili subsistemima političkog sistema. Ti nam koncepti političke kulture omogućuju utvrditi kakve sklonosti za političko ponašanje postoje u političkom sistemu kao cjelini, te u njegovim različitim dijelovima, među specijalnim orijentacijskim grupacijama (tj. subkulturama), ili na ključnim mjestima inicijative ili odlučivanja u političkoj strukturi (tj. kulturama uloga). Drugim riječima, političku psihologiju možemo dovesti u vezu sa postignućima političkog sistema lociranjem sklonosti u stavovima i ponašanju u političkoj strukturi sistema.

18

Stein Rokkan i Angus Campbell, "Norway And the United States of America", u: *International Social Science Journal*, vol. XII, br. 1, 1960, str. 69 i dalje.

19

Značajnu analizu problema "veze" javnog mnijenja i djelovanja vlasti vidi u: V. O. Key, *Public Opinion And American Democracy*, New York, 1961, poglavlja XVI i dalje.

Tako se svaka politička zajednica može opisati i usporediti s ostalim političkim zajednicama, u pojmovima (1) njezinih strukturno-funkcionalnih karakteristika i (2) njezinih kulturnih i subkulturnih karakteristika, kao i karakteristika kulture uloga. Naša analiza vrsta političke kulture prvi je pokušaj obrade fenomena individualnih političkih orijentacija na takav način da ih sistematski poveže s fenomenom političke strukture, omogućujući nam da izbjegnemo pregruba pojednostavlivanja psiho-kulturne literature na dva značajna načina. Odjeljivanjem političkih orijentacija od općenitih psiholoških orijentacija, možemo izbjeći pretpostavku da su orijentacije homogene i umjesto toga ih promatrati kao odnos koji se može ispitati. Ispitivanjem, pak, odnosa političkih kulturnih tendencija i političkih strukturnih uzoraka, možemo izbjeći pretpostavku da između političke kulture i političke strukture postoji kongruencija. Odnos političke kulture i političke strukture postaje jedan od najznačajnijih aspekata problema političke stabilnosti i promjene koji se može ispitati. Umjesto da pretpostavimo postojanje kongruencije, moramo odrediti doseg i karakter kongruencije ili nekongruencije, kao i trendove u političkom kulturnom i strukturnom razvoju koji mogu djelovati na odnos kulture i strukture.

Pretpostavljamo da će nam ovakva strategija u istraživanju omogućiti da shvatimo pune kreativne mogućnosti velikih otkrića u psihokulturnom pristupu proučavanju političkih fenomena. Naša je vlastita hipoteza da će ovakvo istraživanje pokazati da su *značaj specifičnog usvajanja političkih orijentacija i iskustvo s političkim sistemom* bili nedovoljno naglašavani. Ovakvo usvajanje ne samo što ima spoznajni karakter, već uključuje političke osjećaje, očekivanja i procjene koje velikim dijelom nastaju političkim iskustvom, a ne jednostavnom projekcijom u političku orijentaciju onih temeljnih potreba i stavova koji su proizvod socijalizacije u djetinjstvu.

Naša teorija političke kulture može u još jednom pogledu poslužiti kako bi psihokulturni pristup učinila još relevantnijim u proučavanju političkog sistema. U svojoj smo raspravi o vrstama političke kulture i problemima kongruencije kulture i strukture istaknuli da je kongruencija odnos afektivne i evaluativne povezanosti kulture i strukture. Sve vrste političkih zajednica – tradicionalne, autoritarne i demokratske – imaju jedan oblik kulture koji je kongruentan s njihovim strukturalima. Krenemo li od orijentacija i psiholoških zahtjeva različitih vrsta političke strukture, u boljem smo položaju za formuliranje hipoteza o osobnim sklonostima i socijalizacijskoj praksi koje će vjerojatno proizvesti kongruentne političke kulture i stabilne političke zajednice. U slučaju civilne kulture tako možemo reći da vrsta socijalizacije koja pojedincu omogućuje da uskladi neizbježne razlike svojih uloga – opće prvotne, poslušničkog outputa i aktivističkog inputa – održava demokratsku političku zajednicu. Tada možemo razmotriti uzorke socijalizacije i osobne sklonosti i upitati koje su od tih kvaliteta ključne, u kojoj mjeri moraju biti prisutne i kakva će iskustva najvjerojatnije proizvesti sposobnost usklađivanja različitih političkih uloga. Naši će nalazi pokazati da je civilna orijentacija raširena u Britaniji i Sjedinjenim Državama i relativno manje česta u ostalim trima državama, ali te veće razlike između političkih kultura ne bismo rado pripisali relativno manjim razlikama u ranoj socijalizaciji kakve smo pronašli istraživanjem. Jasnija je, čini se, njihova povezanost s karakteristikama društvenog okruženja i obrascima društvenih međuodnosa. sa specifičnim političkim i kulturnim razlikama u is-

kustvim
psiholo
nosti, p
nim var

U je
ture, s
Radi se
ničkoj,
mo na
ili su o
mentir
ranošć
provin
Može
kultur
vode v
paroh
Pye n
ji, nje
politi

Polit

P
svojs
nost
ne. Z
subk
naš
nata
cija
bi o
spos
tenz
cija
sust

ve.
ruk
mu
pol
bi
ulo

ob
20
Op

kustvima s političkim strukturama i tokovima. Najbolja će se istraživanja političke psihologije ubuduće baviti socijalizacijom u djetinjstvu, modalnim težnjama osobnosti, političkom orijentacijom, te političkim strukturama i procesima kao zasebnim varijablama u složenom, višesmjernom sistemu uzročnosti.

U jednoj klasi političkih okruženja, međutim, odnosi političke kulture i strukture, s jedne strane, i karaktera i osobnosti s druge, relativno su jasni i dramatični. Radi se o našoj kategoriji složenih političkih kultura. Ovdje, u parohijalno-podaničkoj, podaničko-participacijskoj i parohijalno-participacijskoj kulturi, nailazimo na društva koja ili prolaze kroz brzu sistemsku kulturno-strukturnu promjenu, ili su ostala u stanju subkulturne fragmentiranosti i strukturne nestabilnosti. Fragmentiranost političke kulture također je povezana s općom kulturnom fragmentiranosti (npr. oštra podjela između modernog urbanog društva i tradicionalne provincije; između industrijske ekonomije i tradicionalne agrarne ekonomije). Možemo pretpostaviti da u tim fragmentiranim društvima koja se brzo mijenjaju kulturna heterogenost i visoka učestalost diskontinuiranosti u socijalizaciji proizvode visoku učestalost psihološke zbrke i nestabilnosti. To je ponajviše izraženo u parohijalno-participacijskim kulturama nastajućih nacija u Aziji i Africi. Lucian Pye nam je dao dramatičnu studiju ovakvog diskontinuiteta u kulturi i socijalizaciji, njegovim posljedicama u razvoju osobnosti i u karakteristikama i zbivanjima u političkom sistemu Burme.²⁰

Politički sistemi obuhvaćeni našim proučavanjem

Provjera je ovakve teorije političke kulture njena korisnost u objašnjavanju svojstava i postignuća različitih vrsta političkih sistema. Do sada smo radili s jednostavnom trostrukom shemom političkih kultura i tri različite kulturne mješavine. Zapravo, naša shema može obuhvatiti i veće različitosti. Uvođenje pojmova subkulture i kulture uloga shemu je već učinilo složenijom, odvevši nas dalje od naših jednostavnih kalupa. Usto, ti su kalupi načinjeni od "setova", ne od "elemenata"; da bismo, dakle, preciznije razlučivali, bila bi nam potrebna subkategorizacija svake od kategorija orijentacija prema političkim objektima. Znanje, dakle, ne bi obuhvaćalo samo količinu informacija, već i njihovu specifičnost i točnost, kao i sposobnost za organiziranje i obradu podataka. Osjećaji bi obuhvaćali različite intenzitete i različite kvalitete, kao bijes, radost, prezir i slično. Evaluativna orijentacija od svih je najsloženija, budući da bi uključila upotrebu različitih vrijednosnih sustava u oblikovanju stavova i procjena.

Slično tome, kategorije političkih objekata mogu se rastaviti na sastavne dijelove. Tako bi se politički sistem u općenitom smislu mogao klasificirati u najmanju ruku kao "nacija" i kao "politički sistem". Objekti ulaza obuhvatili bi sredstva komunikacije, interesne grupe, političke stranke, legislature i izvršnu vlast u njenom političkom aspektu. Izlazni bi objekti mogli biti klasificirani na razne načine. Očite bi subkategorije obuhvatile vojsku, policiju i mnoge funkcionalne oblike civilnih uloga, poput poreznih, socijalnih, obrazovnih i sličnih službi.

U našem se proučavanju uglavnom bavimo tim subkategorijama orijentacija i objekata, a klasifikacija kakvu smo razvili u ovom poglavlju predstavlja jednosta-

van aparat za sumiranje kulturnih aspekata političkih sistema. Kako kategorizirati određen politički sistem, odluka je koja se mora izgraditi počevši od učestalosti određenih vrsta orijentacije prema različitim pod-klasama političkih objekata. Razgrađena shema kakvu koristimo u ostalim poglavljima knjige omogućuje raspravu o pod-klasama političke kulture i, štoviše, određivanje sitnijih razlika među pojedinim političkim kulturama iste pod-klase.

Naša komparativna studija političke kulture obuhvaća pet demokracija – Sjedinjene Države, Veliku Britaniju, Njemačku, Italiju i Meksiko – odabranih zbog toga što mogu predstaviti veoma različite nizove političko-povijesnih iskustava. Na jednom kraju, izabrali smo Sjedinjene Države i Britaniju, koje predstavljaju relativno uspješne eksperimente demokratske vladavine. Analiza tih dvaju slučajeva pokazat će nam kakve su vrste stavova povezane sa stabilnim demokratskim sistemima, kvantitativnu učestalost tih stavova i njihovu distribuciju u različitim grupama stanovništva.

U isti mah, usporedba Britanije i Sjedinjenih Država mogla bi biti korisna kao provjera nekih od pretpostavki o razlikama tih često uspoređivanih sistema. Dva moderna pisca koji se bave britanskom politikom obrađuju tamošnje postojanje tradicionalnih stavova prema vlasti. Brogan ističe da je u povijesnom razvoju Britanije kultura demokratskog građanstva, sa svojim težištem na inicijativi i participaciji, stopljena sa starijom političkom kulturom koja je naglašavala dužnosti i prava podanika.²¹ Eckstein ističe da britanska politička kultura spaja pokornost vlasti sa živim osjećajem za prava civilne inicijative.²²

U Sjedinjenim Državama, s druge strane, neovisna je vlast krenula od republikanskih institucija, uz raspoloženje koje je odbacivalo veličinu i svetost tradicionalnih institucija i bez privilegirane aristokratske klase. Funkcije su vlasti bile uglavnom ograničene, a birokratski je autoritet bio predmetom nepovjerenja. Američka je populistička ideologija odbacila koncepciju profesionalne, autoritativne vlasti i odgovarajuću ulogu poslušnog podanika. Korist od državnih službi i politička korupcija još su više potkopali prestiž autoriteta vlasti. U jednom još širem smislu, a zbog razloga kojima se ovdje ne možemo baviti, opći obrasci autoriteta u američkim društvenim sistemima, uključivo obitelj, naglašavali su političku kompetentnost i participaciju, a ne pokoravanje legitimnoj vlasti.

Možemo li, dakle, u našoj usporedbi britanske i američke političke kulture ustvrditi da su Englezi, vjerojatnije negoli Amerikanci, usvojili lojalističke podaničke orijentacije zajedno s participacijskima? Jesu li, usto, bolji od Amerikanaca u svladavanju razlika između demokratskog aktivizma i "podaničke pokornosti"?

Više nas je razloga navelo da za naše komparativno proučavanje izaberemo Njemačku. Pruska je, kao i Britanija, imala relativno dugotrajno razdoblje efikasne, legitimne vladavine prije uvođenja demokratskih institucija. Za njemačkog ujedinjenja u devetnaestom stoljeću, pruski su birokratski autoritarni obrasci manje ili više uspješno nametnuti drugim njemačkim državama uključenima u naciju.

21

D. W. Brogan, *Citizenship Today*, Chapel Hill, N.C., 1960, str. 9 i dalje.

22

Harry Eckstein, "The British Political System", u: S. Beer i A. Illam, *The Major Political Systems of Europe*, New York, 1958, str. 50 i dalje.

Iako je Njemačka razvila i *Reichstaat* i podaničku političku kulturu, tvrdi se da eksperimenti s demokratskom participacijom u kasnom devetnaestom stoljeću i u Weimarskom razdoblju nisu razvili participacijsku političku kulturu nužnu za očuvanje tih demokratskih institucija, njihove snage i legitimnosti. Mnoge se spekulacije o stabilnosti suvremenih demokratskih institucija u Njemačkoj bave pitanjem u kojoj su mjeri osjećaj za odgovornost i mogućnosti građanstva, te međusobnog povjerenja političkih grupa, uhvatile korijen u njemačkom narodu.

Iz proučavanja bi se britanske i njemačke povijesti moglo zaključiti da te zemlje imaju zajedničke poslušničke stavove prema vlasti, koji su nastali za njihovih dugotrajnih pred-demokratskih iskustava s autoritarnom kontrolom. No proučavanje povijesti otkriva i jednu veoma značajnu razliku. Kontrola britanskih vlasti u pred-demokratskom razdoblju nikada nije postala ni tako potpuna ni tako sveobuhvatna kao njemačka. Brogan ističe da je, čak i u stoljećima u kojima su Englezi bili "podanici", postojalo veliko područje neovisnosti, slobode stvaranja udruženja i uživanja ograničene samouprave.²³ Drugim riječima, čak je i za dugih stoljeća autoritarne britanske vlasti postojala ograničena participacijska komponenta u britanskoj političkoj kulturi. Tako je spajanje civilnih stavova sa podaničkim trajalo stoljećima, i taj je proces prethodio parlamentarnim reformama i reformama izbornog prava u sedamnaestom, osamnaestom i devetnaestom stoljeću. Te reforme nisu zapele u čvrstoj i nepodatoj podaničkoj kulturi, već su se uspjele ukorijeniti u dugo prisutnoj kulturi pluralizma i inicijative.

Kako Krieger ističe u svojoj pronicljivoj analizi razvoja njemačkih političkih ideja i pokreta, njemačka je koncepcija slobode – od vremena vladarskih borbi protiv carskog autoriteta do stvaranja nacije u devetnaestom stoljeću – poistovjećivalo se sa slobodom države od vanjskih ograničenja, ne s inicijativom i participacijom pojedinaca.²⁴ Međutim, tendencije demokratske političke kulture prisutne su, a i bile su prisutne u njemačkom društvu. Bile su prisutne u devetnaestom stoljeću, u weimarskom razdoblju, a mogu se i danas primijetiti. Ova će nam studija omogućiti da utvrdimo koji su elementi participacijske kulture prisutni u njemačkom stanovništvu, te koji elementi nedostaju.

Italiju i Meksiko smo uvrstili u proučavanje kao primjere manje razvijenih društava s prijelaznim političkim sistemima. Italija, barem na jugu i na otocima, ima pred-modernu društvenu i političku strukturu. Ako načas promotrimo talijansku političku povijest, očito je da Italija u moderno vrijeme zapravo nije razvila lojalističku nacionalnu političku kulturu. Talijanskoj monarhiji iz razdoblja prije Prvoga svjetskog rata Crkva je nijekala legitimitet. Pravilo *non expedit* nalagalo je da vjernici odbiju priznati legitimnost novoj državi i odbiju sudjelovati u njezinim procesima.²⁵ Za fašističkog interludija razvijen je efikasan državni aparat, ali radi se o izvanjskoj kontroli društva od strane nasilne vlasti, ne o relativno slobodnom priznanju legitimnosti etabliranom političkom sistemu. U ovom se pogledu

23

Brogan, *op. cit.*, str. 14 i dalje.

24

Leonard Krieger, *The German Idea of Freedom*, Boston, 1957, *passim*, te str. 458 i dalje.

25

D. A. Binchy, *Church and State in Fascist Italy*, London, 1941.

Italija razlikuje od Britanije i Njemačke, u kojima su postojali integrirani i legitimni autoritarni sistemi prije uvođenja demokratskih institucija.

U svojoj studiji o jednom selu u južnotalijanskoj pokrajini Lucania, Banfield tamošnju političku kulturu opisuje kao "amoralno familijarnu", koja ne priznaje legitimnost ni birokratskim autoritarnim državnim organima ni civilno-političkim organima partije, interesne grupe ili lokalne zajednice.²⁶ Ne bi bilo pravilno ovako gledati čitavu Italiju, ali naši će podaci podržati Banfieldovu tvrdnju da talijanska politička kultura sadrži neobično snažne parohijalne, otuđene podaničke i alijenativne participacijske komponente. Prisutne su i demokratske težnje, u prvom redu na ljevici, ali one su relativno slabe u usporedbi sa široko prisutnim odbacivanjem političkog sistema u svakom pogledu koje je prisutno u stavovima ogromne većine Talijana.

Meksiko smo izabrali kao petu zemlju da bismo imali barem jednu demokraciju "ne-atlantske zajednice". Meksiko ne može predstavljati nastajuće nacije Azije i Afrike, ali nijedna pojedina zemlja ne bi mogla prikazati raznolike društveno-političke strukture i povijesna iskustva nastajućih nacija. Meksiko, kao i većina tih nacija, ima visok stupanj industrijalizacije, urbanizacije, kao i povećanje stupnja pismenosti i obrazovanja. Prije revolucije, meksičke su vlasti i politika uglavnom bile strane i eksploatirajuće strukture koje su vladale društvom u biti sastavljenim od rođaka, seljaka, te etničkih i statusnih skupina. U posljednjih trideset ili četrdeset godina, međutim, meksička je revolucija dovela do velikih promjena u društvenoj i političkoj strukturi i potaknula je moderne i demokratske težnje i očekivanja.²⁷

Za razliku od Italije, gdje velik dio stanovništva politički sistem vidi kao stranu i eksploatirajuću silu, mnogi Meksikanci svoju revoluciju vide kao instrument vrhunske demokratizacije i ekonomske i društvene modernizacije. U isto vrijeme, meksička je demokratska infrastruktura relativno nova. Sloboda političkog organiziranja više je formalna no stvarna, a korupcija je raširena u cijelom političkom sustavu. Ti uvjeti mogu objasniti zanimljivu ambivalentnost meksičke političke kulture: mnogim Meksikancima nedostaju političko iskustvo i vještina, pa ipak su njihove nade velike; uz te raširene participacijske težnje, međutim, postoji i cinizam u odnosu na političku infrastrukturu i birokraciju, kao i otuđenost od njih. Usto, Meksiko je najmanje "moderan" od naših pet zemalja; to jest, ima relativno veliko tradicionalističko seosko stanovništvo i visak stupanj nepismenosti. Možda će meksički slučaj pružiti korisne podatke o karakteristikama političke kulture u ne-zapadnim zemljama koje prolaze kroz slična iskustva u modernizaciji i demokratizaciji.

U ovoj kratkoj usporedbi političko-povijesnih iskustava naših pet zemalja, formulirali smo hipoteze o razlikama kakve možemo očekivati u njihovim političkim kulturama. Međutim, izvodi o političkoj kulturi utemeljeni na povijesti ne odgovaraju na pitanje o tome u kojoj mjeri povijesno iskustvo pojedine zemlje živi u pamćenju, osjećajima i očekivanjima njenog stanovništva, u kojem obliku živi, koji su elementi stanovništva nositelji kojih političkih sjećanja i kakav je njihov intenzitet. Ovdje se novije znanstvene metode mogu kombinirati sa tradicionalnim pristupima u našoj potrazi za živom poviješću u političkim kulturama naroda. Naše će ispi-

26

Edward C. Banfield, *The Moral Basis of a Backward Society*, Glencoe, Ill., 1958, str. 7 i dalje.

27

Robert E. Scott, *Mexican Government in Transition*, Urbana, Ill., 1959, str. 56 i dalje.

tivanje relativno jednostavna i masovna očekivanja, izvedena iz povijesti, pretvoriti u kvantitetu, demografsku distribuiranost i pravilnosti ili odnose. Nema nužnog sukoba povjesničarskih metoda i metoda behaviorističkih znanosti; one se ustvari nadopunjuju i međusobno podupiru.

Rezultati našeg istraživanja izloženi su u pet dijelova. Prvi je dio uvodni, te prikazuje općenite teorije proučavanja kao i analizu metodoloških problema koji su se javljali u planiranju i izvođenju komparativnog proučavanja ovakve veličine.

Drugi dio sadrži glavni dio podataka koji opisuju razlike i sličnosti u političkim kulturama naših pet zemalja. Taj dio otpočinje upoznavanjem aspekata vlasti i politike političkog sistema, nastavlja se analizom osjećaja prema političkom sistemu i procjena njegovih dijelova, kao i cjeline, a završava analizom stavova prema pojedincu kao političkom djelatniku. Zaključno poglavlje prikazuje međusobne odnose tih stavova u svih pet zemalja, a posebice u kakvom je odnosu osobna politička kompetentnost prema političkoj svijesti, uključenosti u politiku i prema moralu.

U trećem se dijelu bavimo činiteljima koji djeluju na političku kulturu. Potanko ispituje odnose između obrazaca društvene interakcije i političke kulture, odnos organizacijske pripadnosti i djelovanja te političke kompetentnosti i participacije, kao i djelovanju koje obrasci participacije u obitelji, školi i radnoj skupini pokazuju u političkim stavovima.

U četvrtom dijelu razmatramo neke od razlika među skupinama u naših pet zemalja, te prikazujemo profile njihovih političkih kultura i zorne primjere.

Peti dio je zaključno poglavlje, u kojem se analizira odnos civilne kulture i stvarnog funkcioniranja demokratskog političkog sistema. U njemu se također ocjenjuju izgledi za takvu kulturu u nestabilnim demokracijama zapadne Evrope i u novim nacijama.